Є в житті кожного народу часи, коли нікому ніщо не прощається, коли всяке добро або зло, зроблене людиною, падає на незримі чаші найтонших терезів історії. Це важкі часи випробувань, коли народу загрожують розорення, рабство і смерть.

І щасливий той, хто, винісши народне горе і попрацювавши немало і немало проливши крові на полях битв, може потім уже сказати собі і світу, що в найстрашнішу годину не було у нього зерна неправди за душею.

Але горе тому, хто по злобі, мізерності, по нікчемності душі своєї піддається в фатальну хвилину слабодухості, своїм низьким інстинктам і кине товаришів своїх; і народ свій в ім'я мнимого врятування особистого життя, в ім'я брехливих обіцянок ворога.

Довго і не один раз прокляне він у холодних обіймах ворога свою слабодухість, але вже ніколи не повернути йому чистоти своєї, не повернути йому товариства, не повернути Батьківщини.

Відвернеться від нього гнівна Вітчизна і забуде його і отрясне його, як жалюгідний прах, від своїх ніг. І загине відступник, оплакуючи день і час свого ганебного падіння.

Забуде його мати, забуде батько. Перемінять прізвище його брати й діти. І пропала людина, пропала безслідно й ганебно для всього і всіх на віки вічні.

Саме цього не знав боєць Мефодій. Прізвище його ми не напишем. Назовем його Відступник.

"Досить..."— похмуро подумав він якось в заставі і озирнувся на всі боки.

— Чого ж це я озираюсь, наче злодій. Адже ж я ще нічого не подумав,— прошепотів він тихо і прислухався. Чорна думка заповзла в нього, мов гадина...

— Ні, я подумав. Я вже давно... Ну і що ж... Ну і піду. Старі ж мої вдома, у німців зосталися, плачуть за мною, а тут життя на волосинці щоденно... Досить.

Мефодій ще раз озирнувся і крадькома прочитав німецьку листівку.

— Ну, звичайно, чекають. Тут же ясно сказано... Ну, а товариші? А, чорт їх забери...

Гвинтівка кинута. Зігнувшись у три погибелі, побіг з осторогою злодія вперед. Руки вгору...

— Гальт!

— Я ваш... Не стріляйте, ваш. Ось перепустка... Зібганий папірець випав з тремтячих рук Відступника

в грязюку.

На другий день, побитий мало не до смерті, з великим синяком піл правим оком, Мефодій Відступник стояв перед фашистським лейтенантом в гестапо.

— За що мене ваші солдати били? За що?— спитав Мефодій і сплюнув кров'ю.

— Солдат тільки відповідає на запитання, а не запитує,— суворо сказав лейтенант і став розглядати "особисту справу" перебіжчика Мефодія Відступника.

— Ти побитий, очевидно, вперше в житті, тому ти такий збуджений. Нічого. У нас це пройде швидко. Тебе били тому, що ти мало розповів. А хороше биття розслаблює. Зрозумів? Ми тебе так били, щоб ти був м'яким і слухняним. Ти будеш нашим маленьким шпигуном, зрозумів? Завтра ти відправишся...

Відступник зрозумів, що він загинув.

— Я не хочу. Я не поїду. Убивайте мене!— закричав Мефодій і схопивсь за голову. Він вирішив, що вороги збираються послати його шпигуном у Червону Армію.

— Ні, поки не в армію, не бійся,— посміхнувся лейтенант, розгадавши його думки.

— Ти поїдеш до себе додому, як сказано в листівці, до тата і матінки. Ти там відпочинеш від жахів війни і будеш працювати на нас Дізнаєшся, де Діють місцеві партизани,— видаси їх нам. І май на увазі, ми тобі не віримо, тому що ти зрадив своїх. Ти зрадник, отже, тобі прийдеться багато і довго намагатися заслужити наше довір'я. Зрозумів? Дякуй. Можеш іти. Стій! Що треба сказати? Хайль Гітлер. Ну!— офіцер підвівся.

— Хайль Гітлер,— пролопотів Відступник і, хитаючись, повернувся до дверей.

— Гальт! Ще раз!— офіцер підійшов до Відступника і підняв кулак.

— Хайль Гітлер!— крикнув Відступник.

— Кругом, прямо. Я тебе навчу ходити, скотина, русіше швайн*,— розсердився лейтенант.

* Російська свиня (нім.).— Ред.

Мефодій вийшов у сіни по всім празилам німецької науки. В сінях стояла нещасна хазяйка хати і дивилась на нього з невимовним докором. її змучені, скорботні очі, здавалось, говорили йому: "Щоб тебе, проклятий, сира земля не прийняла".

Одначе на другий день йому не вдалося поїхати в село до батька й матері. Довго тримали його німці в холодному карцері разом з п'ятнадцятьма полоненими, де йому довелося самому прикинутися полоненим, щоб не бути розірваним бійцярли. Довго ще водили його заповнювати анкети, фотографувати, довго ще допитували. Вивідали у нього все, про що говорили військовополонені бійці, і розстріляли всіх п'ятнадцять чоловік.

Нарешті одного ясного весняного вечора німецькі конвоїри викинули його з теплушки на знайомій напівзруйно-паній станції. До рідного містечка зосталося зовсім близько, кілометрів дванадцять. "Ну, нарешті я вдома. Побили трохи — забудеться. А шпигунство? Яке там вдома шпигунство. Розмови одні. Така глушина..."— заспокоював себе в сотий раз Відступник.

Але все ж таки неспокій не кидав його. Навпаки, з кожним кілометром шляху він зростав у ньому і давив його вдень і вночі. Багато чого побачив він уже з теплушки. Він бачив, як вивозилось в Германію все, що можна було вивезти. Але і це було щё не все. В Германію відходили ешелони з радянськими людьми, з молодими невольниками і невольииця-ми. Не одну ніч чув він несамовитий плач у сусідніх ешелонах на різних станціях. Ось ще один ешелон рушає зі станції. Крики і плач на путях... Ось розганяють гумовими палками бідних матерів. Відступник кинувся до ешелону.

— Мефодію, Мефодію, рятуй нас!.. Оглянувся — дружина і сестра.

— Рідні!

Відступник кинувся за відходячим вагоном. Хтось ударив його гумовою палкою по потилиці. Поплив ешелон перед очима. Попливли на захід у фашистські доми розпусти сестра й дружина. Промайнули і зникли назавжди, немовби приснилися вони йому.

І вже не кинувся слідом за ними Відступник, не розгнівалося його серце, не спалахнула в ньому злість на ворогів. Битий, дав він вартовим перевірити документи і, одержавши пару ляпасів, мовчки, зігнувшись, обійшов станцію, вийшов на дорогу і побіг додому, як проклятий.

— Я помилився, я помилився... Це не вони... Не вони, не вони. Не дружина, не сестра,— стогнав Відступник в такт своєму бігу і озирався у жалюгідному відчаї на темні неорані лани. Настала ніч.

— Хто там? Хто стукає?

— Відчиніть... Я... Мефодій...

— Синок! Боже мій! Значить, правда?

Мати не впала на груди Відступника, не притислась до нього. Вона залилася гіркими сльозами, відвернулася від сина.

— Звідки прибув, захисник наш? Звідки прилетіла єдина наша надія? — почувся знайомий голос батька. Батько дивився на сина, грізний гнів охопив його старе змучене серце.

— З армії,— сказав Відступник.— Здрастуй, батьку.

— Зажди здороватись. Де армія?

Відступник обдивився кімнату. В сутінках він побачив душ шість знайомих. Вони дивилися на нього недобрими очима. Що ж се таке?

— Де Червона Армія? Скажи, захисник наш, — спитав батько.

— Там.

— Потрапив у полон?

— Так. Схопили в бою.

— Поранений? Де рани?

— Загоїлись.

— Брешеш. Вірні люди сказали мені все — тут все вже відомо про перебіжчика Мефодія. Вже два тижні не виходжу я з хати від сорому. Все думаю, чи дійсно породили ми Іуду,— сказав батько, і кожне його слово падало на Відступника каменем. Він мовчав.

— Підійди сюди. Дай мені ближче побачити твою ганьбу. Утекти... Ні... Двері зачинені, і біля дверей вже двоє.

Відступник здригнувся й ослаб. Запанувала жахлива тиша. Журився цвіркун під пічкою та нещасна мати тихо оплакувала в сінях свого старшого сина. "Все відомо і все вирішено",— здригнувся Відступник.

— Ну, що ж, товариші. Поможіть звершити закон,— начебто у відповідь на думки Мефодія сказав батько, звертаючись до присутніх, і важко зітхнув.— Говорити нічого, і час не жде.

Батько піднявся і підійшов до Відступника.

— Проклинаю запроданця і зрадника Батьківщини, мого сина Мефодія,— затремтів у темряві голос старого.

В сінях посилився тужливий материнський плач.

— Мати, прокляни свого сина!— сказав батько. Голос його звучав у темряві глухо, як осінній грім. На мить

стало тихо, як завжди перед чимось незвичайним і грізним.

Раптом високий материнський плач розітнув нічну тишу. Мати стояла на порозі. її голос, вся її змучена материнська душа нібито потонула з тузі і стражданні. Але гнів поборов страждання.

— Проклинаю і зрікаюсь!— вирвалися з плачу материнські слова.— Понеси тебе з хати димом, з двору вітром, з душі вічним прокляттям! Простіть, люди добрі!

Мати відкрила двері навстіж і застигла. Вона стала кам'яною.

— Пора,— сказав батько.— Сам ти продався ворогу, сам і помри. На площі висять чотири партизани. Там і твій брат Микита... Микиту знімеш з петлі і вішайся в присутності народного суду. Ходім...

Але не судилося Відступнику таке швидке щастя. Його іи/ш під руки невмолимі судді. В нестерпних душевних муках добрався він в темну ніч таким чином до шибениці. Уже шив він труп нещасного хлопчика Микити, уже піднявся він було до петлі серед грізного мовчання, але в саму останню секунду не витримала його мізерна душа, і раптом закричав нелюдським криком на все заснуле поневолене село.

Загриміли постріли. Кинулись до шибениці німці. Вони чекали подій в цю ніч. Вони знали про прихід Відступника. Ллє не здригнулися партизани. Довго і страшно билися вони з поневолювачами, багатьох повбивали, а решту змусили втекти.

Тут і спробував було Відступник вирватися з батьківських обіймів. Уже заніс було над батьком свою зрадницьку руку, але сильний партизанський удар по потилиці перекинув його. Відступник втратив свідомість.

Прийшов до себе Відступник лише вранці в лісі, на горі, за яром. Оглянувся — партизани. Батько і мати були тут же. Брат Микита лежав біля дерева з широко розкритими сірими очима, наче дивуючись зі своєї ранньої смерті. Страшний слід фашистської петлі застиг на його розкритій шиї.

— Встать!— наказав партизан. Відступник встав.

Він дивився на батька, матір і брата, і холодний передсмертний піт вкрив його тремтяче тіло. Партизани підняли зброю.

— Я сам...— Батько підійшов до нього з німецькою гвинтівкою. Відступник покотився в яр з пробитим черепом. Довго стояв батько, гірко замисливши сь. Потім поховали Микиту.

— Прощайте, товариші. Ідіть з цього страшного місця і будьте щасливі. І ми підемо з старою...

Пішли старі, понесли на старечих своїх плечах важкий тягар печалі.

Пішли партизани в ліси. А в глибокому яру зостався догнивати не прийнятий землею Відступник. Сходило сонце...

1942